ELEMENT:

- 1-3 Tværsnit-udformning
- 4-6 Agter-udformning
- 7-9 Stævn-udformning
- 10 (Huller efter) agterspejl
- 11 Lønningshuller
- 12 Bundhuller
- 13 Spanter og/el. spanthuller
- 14 Tværskot
- 15 Bundribber
- 16 Overhang
- 17 Lønning/essing
- 18 Skvætbord
- 19 Lønningsliste (gnavgjord)
- 20 Kimning

STOCKBÅTAR**ÄNTLIGEN NAGOT NYTT PÅ STOCKBATSFRONTEN!**

Äntligen har det börjat röra på sig på allvar. Marinarkeologen Per Smed Philipsen, Medd/MAS lokalred i Danmark har våren 1983 kommit fram med en mycket intressant magisteravhandling om stockbåtar i Danmark. Den är betitlad "En analyse af danske stæmmebåde" och baseras på ett material på c 225 danska stockbåtar.

En värdefull genomgång av viktigare forskning omfattar tiden från 1857 till 1978 och upptar namn som Wilde, Munro, Day, Fox, Paret, Itkonen, Troels-Smith, Nikkilä, Rasmussen, Eskeröd, Timmermann, Salomonsson, Elimers och, som den viktigaste auktoriteten, McGrail (Medd 1/80 s 28f).

Författaren har utgått från de element/kriterier som förts fram i denna äldre litteratur, främst McGrail, men den senare är hårt beskuren eftersom mycket rör fördelningen över Storbritannien, där varje shire s a s blivit ett element. McGrails slutsumma lyder på c 120 element, ett totalt ohanterligt antal.

Per Smed Philipsen har i stället valt följande: stamrunt tvärsnitt, u-format tvärsnitt, tresidigt tvärsnitt, rätt avskuren, öppen eller sluten akter, rund eller tillspetsad akter, tillspetsad (för) stäv, rund, böjd, stäv, rätt avskuren stäv, hål el fåra vid akter, relingshål, bottenhål, spanthål/spant,

6.

KOMBINATIONSTABEL OVER 25 C14-DATEREDE BÅDE

BÅDFUND	C-14 DAT. (UKAL)	L:B	ELEMENT NR.																					
			17	21	1	4	10	18	11	15	16	8	19	2	6	3	14	12	20	13				
MAGLEMOSEGAARDSVENGE I	3770 ± 75 BC	—	17	21	1																			
TYBRIND I	3310 ± 75 BC	17,5	17	21	1	4	10																	
PARSTELYNGEN II	3060 ± 100 BC	10,0	17	21	1	4																		
— I	2980 ± 100 BC	—	17	1																				
— III	2740 ± 110 BC	—	17	1																				
BODAL II	2740 ± 100 BC	—	21	1	4		18																	
OGARDE III	2640 ± 120 BC	10,0	21	1	4	10	18	11																
— I	2600 ± 85 BC	—	21	1																				
SANDERSTED I	2590 ± 90 BC	(5,9)	21	1	4	10	x																	
BOLLING III	2560 ± 120 BC	10,0	1	4		18																		
OGARDE II	2330 ± 85 BC	10,0	1	x	x	18																		
VARPELEV	830 ± 70 BC	15,3																						
EGERNSUND	30 ± 70 AD	—																						
KALLEHAVEGAARD	80 ± 55 AD	5,3																						
JYLLINGE	90 ± 75 AD	4,9																						
MONDBJERG	230 ± 75 AD	6,0																						
ILLERUP III	320 ± 55 AD	3,7																						
NR. KONGERSLEV II	780 ± 100 AD	6,3																						
GELSTED	830 ± 100 AD	7,6																						
GÅSEKROS	900 ± 70 AD	—																						
ALBAEK II	940 ± 70 AD	—																						
FANNERUP	980 ± 70 AD	6,3																						
BARSD	1010 ± 65 AD	6,1																						
HASLEV	1130 ± 100 AD	4,6																						
RYA	1480 ± 65 AD	?																						
MORSHOLT	1500 RUNOLOGISK	4,3																						
HASSELD	1887 RECENT	5,4																						

De C-14 daterade stockbåtarna i Danmark i tidsföljd med form- och andra kriterier påvisade t.h. Det framgår klart att av dessa element blir flera aktuella i tiden omkring bronsålder/järnålder. Vi har plötsligt en kronologisk/typologisk möjlighet, om än den inte skall överdrivas. Efter Philipsens avh(1983).

För C-14 dateringar i Sverige jfr tabell i Medd/MAS nr 2/83!

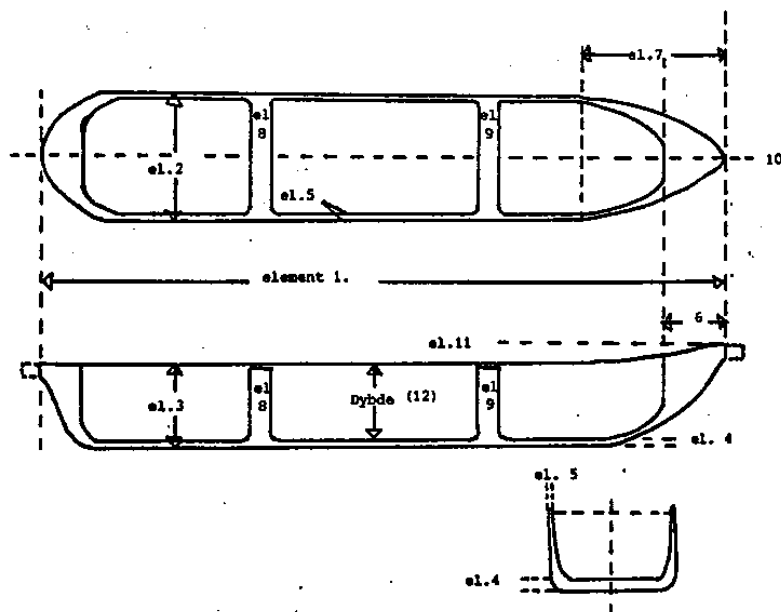
Närskott, utsparade bottenvulster, överhäng i stävar, träsorter: lind, ek, al, bok, förekomst av eldhård, sjöfynd(alltså ej inlandsfynd) i havet och slutligen förekomst av sten"last."

Som ett viktigt element betraktas även längd/bredd-index, vilka spänner i danskt material från 2,5(Augustenberg II, en riktig liten kubb) och Tybrind II en av flera neolitiska kanoter som har index 17,5! Som det senare skall visa sig är index ett kronologiskt kriterium av betydelse.

Några anmärkningar: stenlasten är, som det visat sig av etnologiskt material från Mondsee i Österrike(en praktfull stockbåt är utställd på Deutsches Schiffahrtsmuseum i Bremerhaven) inte någon last eller ballast. Båtarna sänks, efter en första grovhuggning på botten med stora stenar. På så sätt blir virket mjukt att bearbeta och träet hindras spricka. Normalt sker detta i 2-3 års tid, ibland längre. "Man kan dog i denne sammenhaeng også forestille sig, at fartøjer, der efter nogen tids brug begyndte at sprække p g af udtørring på samme måde blev saenket under vand for atter at taetnes."

För all del: ballast kan ju förekomma.

Om härden måste poängteras att de eldspår man i nyare material kan iakttaga säkert hänför sig till själva urhuggningen. De är då spridda över hela båten. Däremot finns det förhistoriska kanoter som t o m har intakta eldstäder, i

ELEMENT:

- 1 UTVENDIG LÄNGD
- 2 UTVENDIG BREDD
- 3 UTVENDIG HÖJDE
- 4 BUNDENS TjCKELSE
- 5 LÖNNINGENS TjCKELSE
- 6 STEVNTJCKELSE
- 7 STEVNLÄNGD
- 8 ANTAL SKOT
- 9 ANTAL BORDRIBBER

ANDET:

- 10 MIDTSKIBSLINIE
- 11 SPRING
- 12 INNVENDIG DYBDE

Mätningkriterier enligt Philipsen(1983). Det är viktigt att redan nu börja använda sig av de här elementen.

Amose t ex med en särskild härd, en lerplatta. Så var fallet även med den slanka Tybrind vig-kanoten.

Författaren påpekar att han eftersträvat att täcka hela det danska materialet. Detta skulle inte vara möjligt p g a av skiftande bevarandemöjligheter. Snedfördelningen kan exemplifieras med de jyska mossarna som är starkt basiska och inte bevarar organiskt material särskilt bra. Däremot finns tjugotals båtar tillvaratagna från öarna, särskilt Själland(Amose m fl), där man dessutom kunnat knyta dem direkt till utgrävningar av stenåldersboplatser.

Det danska materialet innehåller betydligt flera och äldre förhistoriska farkoster än det svenska. Den äldsta är ett fragment från Maglemosegårds Vaenge C-14 daterat till 3.770 f Kr ⁻⁷⁵(okalibrerat!). A andra sidan finns där även recenta stockbåtar, "knubskibe" och "eger." Hasselø-egen var i funktion till 1887. I Sverige har vi dock sannolikt fortfarande någon ökstock i användning.

Vad har då Per Smed Philipsen lyckats avslöja av det så svårgripbara stockmaterialet? Efter vad red kan förstå, är det under alla omständigheter mer än någon annan teoretiker lyckats med, inklusive McGrail(1978), som det senaste exemplet.

Resultatet är ändå så viktigt att vi bara kan uttrycka en förhoppning att förf får tillfälle att i ett större forum presentera sitt arbete. Här kan

8.

naturligtvis bara tas upp en kort resumé. Den blir dessutom naturligt efter i många frågor, där förf använt databehandling.

En rad kvalitativa och kvantitativa element med möjligt typologiskt värde har analyserats. C-14 bestämningar har använts som bas och jämförelse. Redan i kombinationstabellen för de olika elementen har förf belägg för 4 till 5 grupper av båttyper, vilket senare genom analys för analys ytterligare kan beläggas. Grupperna kallas A(äldst, tillhör stenålder, långa, smala kanoter), D(seneneoliticum/bronsålder, u-formade med bottenvulster ex.: Varpelevfyndet), grupp B 1-2(kring Kr f och framåt, ek, de första ännu ej tvärsnitt, som kommer senare), grupp C(som för första gången har lösa spant vilket förf daterar till möjlig sen vikingatid(jfr dock Mosjökanoten från Närke i Sverige: C-14 795 e Kr Medd nr 4/80 s 13)- och här kommer även de tidigaste båtarna av bok in(Barsø 1010 e Kr), samt tvärsnitt första gången daterbart med Gelstedfyndet 830 e Kr).

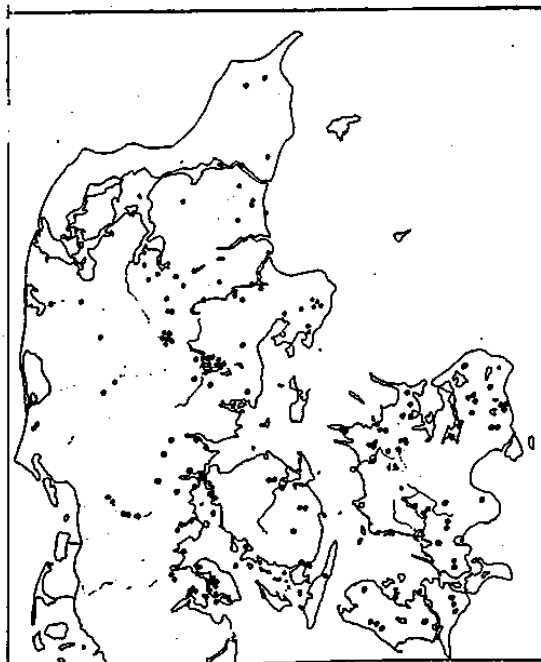
De metriska elementen visar sig inte ha någon större kronologisk betydelse. Detta gäller med ett undantag: längd/bredd-index. Det drastiska fallet i förromersk järnålder/romartid på L/B-index, d v s båtarna blir förhållandevis bredare, förklarar förf vidare med hänvisning till uppkomsten av de bordbyggda båtarna, typ Hjortspring och Nydam. Det kan vara en viss sanning i detta, men red är övertygad om att North Ferribyfynden från England inte förblir en solitär i framtiden(c 1.400 f Kr). Åtminstone är bordbyggda båtar defintivt en möjlighet under bronsålder, måhända redan i neolitisk tid. Det är alltför många faktorer av ekonomisk och kulturell art som spelar in, för att man bara skall kunna se till det första(kända)uppträdandet i nordiskt material.

Med Per Smed Philipsens arbete har förvisso en första stabil grund lagts för fortsatt arbete. I Nordtyskland arbetar Christian Hirt vid Kiels universitet med en motsvarande analys, Medd/MAS red har för avsikt att sedan stockbåtsinventeringen avslutats greppa sig an med det svenska materialet.

CW

U-vik

Översigtskarta över fyndplatserna för de danska stockbåtarna. Efter Philipsen(1983).

9 = 9 både i området 13 = 13 både i området

BARSØ:

13.

Sted: Barsø SV, Løjt sogn, Rise herred, Sønderjyllands (tidligere Abenrå) amt.

Fund: Stammebåd af bøg (Fagus sp.) fundet 1981. Mål 3,72 x 0,59 m. Bevaret højde 0,26 m (udvendigt mål). Spidsgattet båd med ens spids-ovale kraftigt udfaldende let fortykkede stævne. Tværsnittet er stammerundt til U-formet. Midt i båden er bunden noget planhugget, mod enderne er formen næsten stammerund. Den bevarede del af siderne er 2-5 cm tyk og jævnt udfaldende. Bunden er noget tykkere. Båden er forsynet med et 6 cm tykt udsparet skot placeret 1,40-1,50 m fra den nordlige stævn. Båden er herved opdelt i et mindre (N) og større (S) rum (4:6). Midt i dette skot er udhugget en næsten halvcirkelformet fordybning 28 cm i diameter og 13 cm dyb. Der kunne ikke konstateres slidmærker i denne fordybning, ligesom det ikke kunne afgøres, hvorvidt den er samtidig med bådens tilvirkning eller udgør en senere tilføjelse. Bunden af den halvcirkelformede fordybning følger det lille (N) bådrums bundniveau, mens bunden i det store (sydlige) rum er sænket 1,5 cm. Båden er rydeligt hugget og tilglattet. Ingen bevarede spor efter hug af økse eller ild.

Båden er fundet ved Barsø's vestkyst overfor Brøde grund på ca. 8 m's dybde. Båden lå med den nordlige stævn op ad et kabel mellem fastland og Barsø indlejret i marin gytje.

Længs bådens ene side lå i samme niveau som denne et årebladsformet træstykke. Stykket, der er 65 cm langt, 14 cm bredt og 2 cm tykt er udkløvet af en større stamme. Bladet er jævnbredt og indsnævres ved basis til et cirkulært skaft. Stykket er afbrudt ved basis. Stykket kan være styreåre, men kan p.g.a. aflejningsforholdene ikke tilknyttes båden med nogen sikkerhed. Afbrudte lønningsfragmenter til båden er optaget fra mudderet omkring denne "styreåre" (1-2).

Afbildning: Plan og snittegning 1:10 (1)(2). Fotos (2).

Datering: C-14: 1010 ± 65 A.D. (K-3743)(1040 A.D. Kal.). Dateringen er foretaget på et 2,2 cm tykt lønningsfragment. I tværsnittet kan tælles 26-27 årringe, der løber parallelt med de plane bredder (3).

Opbevaring: Båden blev optaget 1982 og sendt til konservering i Brede (nummereret 694B-62. Fragmentet nr. 6962 er et egestykke med 2 nagler, der ikke stammer fra båden)(2).

Oplysninger: (1) Haderslev museum: Journalnr. 1429. Sognebeskrivelsenr. 173.

(2) S.L.: Topografisk arkiv G, journalnr. 57/81.

(3) NM-VIII: A 6424.

(4) Udgivningsrapport og filmklip: P. Rindjensen.

Ett eksempel på dokumentation av stockbåt, som Philipsen själv grävt ut, mätt upp och beskrivit. Efter Philipsens avhandling 1983.